

Veranderend landschap

Het Arnhemse stadspark Sonsbeek is in de loop van de eeuwen bijna volledig door mensenhanden aangelegd op de stuwwal ten noorden van de Rijn. De bedding van de beek werd aangepast, vijvers gegraven, watervallen, beukenlanen, grasvelden en ruige weilanden aangelegd en de Ronde Weide is afgegraven. Open ruimtes en dichtbeboste gedeelten, waterpartijen, de bruggetjes, de beelden en de hoogteverschillen zijn zo kenmerkend voor dit park. En het is juist deze afwisseling in het landschap dat Sonsbeek zo uniek en waardevol maakt.

Beekdallandschap

Sonsbeekpark kreeg haar huidige vorm in de achttiende en negentiende eeuw. Daarvoor was het een natuurlijk beekdallandschap, omringd door bossen, dat al eeuwenlang door de mens werd gebruikt. Als gevolg van oorlogshandelingen werden in de zestiende eeuw grote delen van het bos verwoest. Het laatste grote bos, de 'Arnhemmerholt', werd in 1505 gekapt uit strategische overwegingen. Door de ontbossing werd een deel van het gebied omgevormd tot heidevelden. De keuterboeren rond de stad lieten hun schapen op de heide grazen en mengden de schapen mest met heideplaggen voor de graanakkers bij de boerderij. Door overmatig plaggen veranderde de heide hier en daar in zandverstuivingen, die een serieuze bedreiging vormden voor boerderijen en kleine nederzettingen. In de loop van de 17de eeuw werd een begin gemaakt met het ontginnen van deze 'woeste gronden'. Ze werden omgevormd tot bouwland. Vanaf het midden van de zeventiende eeuw ontstonden er in het gebied verschillende landgoederen met de namen Klarenbeek, Lichtenbeek, Warnsborn, Sterrenberg, Hartgersberg en Sonsbeek.

Franse landschapsstijl

Met de vestiging van de adel in buitengebieden werd voor het eerst het landschap louter ter verfraaiing omgevormd. De oorsprong van de landschappelijke aanleg in Sonsbeek dateert al van 1745. De toenmalige eigenaresse

Huize Zijpendaal

Adriana van Bayen liet beukenlanen planten en liet de romantische tuinkunst afkijken van het naburige Roosendaal. Onder Brantsen werden rond Huize Zijpendaal symmetrische tuinen aangelegd in de Franse of barokstijl. Rechte assen, ronde en vierkante vijvers en moes- en siertuinen in strakke geometrische vormen typeerden de Franse tuinarchitectuur van die tijd. Een kaart uit 1753 toont een strakke indeling met geometrische motieven. Dat het in die tijd al niet geheel symmetrisch is aangelegd heeft vermoedelijk te maken met de terreingesteldheid.

Engelse landschapsstijl

Aan het begin van de 19de eeuw kwam de zogenaamde Engelse landschapsstijl overgewaaid vanuit Engeland. Het was Hendrik baron van Heeckeren van Enghuizen die de tuinarchitecten Zocher en Petzholt opdracht gaf Sonsbeek geheel om te vormen volgens deze stijl. Water speelde een belangrijke rol. De fantasieloze vierkante en ronde vijvertjes maakten plaats voor grillige waterloopjes met fraaie vijverpartijen. Natuurlijke hoogteverschillen in het landschap werden geaccentueerd door de aanleg van heuse watervallen. De grote zwerfkeien die nodig waren voor de aanleg van de Grote Waterval werden vanaf Ede en het Kootwijkerzand met ossenwagens aangevoerd. De zwaarste steen weegt 7000 kilo. Met de grond die door het graven van de waterpartijen vrijkwam, werd reliëf aangebracht. In Sonsbeek was dit reliëf van nature al aanwezig. Door hoogteverschillen onstond meer diepte in het landschap. Delen van het park werden door glooiingen aan het gezichtsveld onttrokken. Door het hele park treffen we fraaie panorama's en uitzichten waarvan dele bewust door boomgroepen zijn afgeschermd (zg. 'vista's'). Geen strakke zichtassen meer zoals in de baroktuinen, maar juist het belemmeren van het zicht zodat de wandelaar continu geprikkeld werd verder te gaan.

Huis Sonsbeek op de Hartjesberg.

Bepanting

Beuk en Eik bepalen het aanzicht, een aantal van deze bomen is tussen de 100 en 200 jaar oud. Amerikaanse Eik, Berk en Els ondersteunen het beeld. Kenners ontdekken ook minder alledaagse bomen, zoals bijvoorbeeld de Tulpenboom, Vleugelnoot en Hongaarse Eik. Iedere boom heeft zijn eigen plek: Elzen langs het water; Beuken op de hogere drogere delen. In het gedeelte rond de Witte Villa bevinden zich de oudste overblijfselen van beukenlanen. Sommige daarvan stammen uit 1750. Het bos tussen de lanen is van latere datum. Die bomen gaven invulling aan het tot op dat moment open landschap. De hoogteverschillen en de afwisseling tussen bos en open veld bieden verrassende uitzichten op de stad Arnhem.

In het groen achter het hertenkamp ligt de Apostelenberg. Op deze heuvel werden twee eeuwen geleden twaalf Hollandse lindes in een cirkel geplant. Het is een bijzondere plek waar de wandelaar op een bank binnen de cirkel kan uitrusten. De bomen torenen na twee eeuwen hoog boven alles uit. Dertig jaar geleden waaide één van de lindes om tijdens een storm, zodat er nu nog maar elf staan. De Ronde Weide is een grasvlakte die rond 1820 is ontstaan, door een in opdracht van baron de Smeth uitgevoerde zandafgraving. Aanvankelijk werden hier de beroemde zwarte schapen van Sonsbeek geweid. In de loop der tijd werd de ruimte in gebruik genomen voor muziek- en toneelvoorstellingen. Begin jaren '90 werd er een podium gebouwd en in 1999 werd de Ronde Weide geheel opgeknapt.

Park Sonsbeek

Dankzij de toenmalige directeur van gemeentewerken, de heer Tellegen, kwam het landgoed in 1899 in het bezit van de gemeente Arnhem en kreeg het zijn huidige naam. Park Sonsbeek, samen met de landgoederen Zijpendaal en Gulden Bodem, beslaat ongeveer 65 hectare. De onderhoudstoestand van het park raakte rond 1990 beneden niveau. De natuur kreeg de overhand, waardoor de eens zo mooi glooiende lijnen van landschapsarchitect Zocher nauwelijks meer zichtbaar waren. In 1994 werd gestart met de grootschalige restauratie van het park. De Witte Molen werd gerestaureerd, paden geasfalteerd, een brug vervangen en andere bruggen opgeknapt. De oevers werden weer glooiend gemaakt, er werden miljoenen bollen gepoot en duizenden rododendrons aangeplant. Daarnaast werden hekwerken vernieuwd en werd het park voorzien van zesendertig klassieke banken.

In 1999 is het park volledig gerestaureerd en weer in oude glorie hersteld. Als klap op de vuurpijl gaf de gemeente Arnhem het park een zeer kostbaar geschenk: de Steile Tuin op de plaats van de voormalige midgetgolfbaan. Dit kostbare geschenk is een eigentijdse variatie op de Engelse landschapsstijl. De tuin kent een helling van 15% en heeft een zeer afwisselende en kleurrijke inrichting. Door de tuin slingert een beekje naar beneden, met onderweg watervalletjes en doorwaadbare plaatsen. Het beekje eindigt in een bassin, inmiddels een favoriete speelplek voor talloze kinderen.

Ir. J.W.C. Tellegen (1859-1921)

